

سالمندان گمنام

جایزه آفتاب آبی سالمندان در خانواده

مؤلف:

طاهره جعفری

عضو هیئت علمی دانشگاه رفاه

سرشناسه

جعفری، طاهره، ۱۳۵۴ -

عنوان و نام پدیدآور

: سالمندان گمنام جایگاه اجتماعی سالمندان در خانواده / مولف طاهره جعفری.

مشخصات نشر

: تهران: بشارت، ۱۳۶۹.

مشخصات ظاهری

: ۳۵۲ ص: مصور، ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

شابک

: ۹۷۸-۹۶۴-۶۰۷۳-۹۶-۸

وضعیت فهرست نویسی

: فیبا

موضوع

: سالمندان

موضوع

: Older people

موضوع

: سالمندان -- خدمات

موضوع

: Older people -- Services for

موضوع

: سالمندان -- مراقبت

موضوع

: Older people -- Care

موضوع

: المندان -- مراقبت‌های خانگی

موضوع

: Older people -- Home care

رده بندی کنگره

: ۶۱ - ۱۳۹۶QH / ج ۷ ص ۲

رده بندی دیویی

: ۰۵/۲۶

شماره کتابشناسی ملی

: ۴۸۹ ۶۶۹

سالمندان گمنام

جایگاه اجتماعی سالمندان در خانواده

نویسنده: طاهره جعفری

ناشر: نشر بشارت

چاپ اول: بهار ۱۳۹۷

تیراژ: ۲۰۰

قیمت: ۲۸۰۰۰ تومان

نشانی: تهران - خیابان انقلاب - پاساژ فروزنده طبقه اول - شماره ۴۲۴ تلفن: ۶۶۹۶۱۷۳۰

فهرست مطالب

۲۷.....	فصل اول: کلیات
۲۹.....	ب- گفتار
۳۴.....	آیا سالمندی مساله است؟
۳۸.....	اهمیت توجه به سالمندی
۴۰.....	تحولات در خانواده معاصر
۴۴.....	تحول در ساختار خانواده در ایران
۴۷.....	- خانواده ایرانی پیش از ساسانیان
۴۹.....	- خانواده ایرانی در عهد ساسانیان
۵۱.....	- خانواده در ایران بعد از اسلام
۵۷.....	مفهوم‌شناسی
۵۷.....	- سالمند
۵۷.....	- سالمندی
۵۸.....	- روابط سالمندی
۵۹.....	- تغییرات روانی
۶۴.....	- رفاه اجتماعی
۶۵.....	- جایگاه اجتماعی
۶۶.....	- جایگاه اجتماعی در دیدگاه جامعه‌شناسی

- اهمیت جایگاه اجتماعی در زندگی..... ۷۰
- ملاکهای تعیین کننده جایگاه اجتماعی..... ۷۲
- رسانه..... ۷۳
- رسانه تلویزیون..... ۷۶
- ماهواره..... ۷۶

- فصل دوم سالمندی و مبانی نظری..... ۷۹
- مقدمه..... ۸۱
- عوامل سالمند شدن جمعیت..... ۸۲
- ویژگی های دوران سالمندی..... ۸۴
- بعد فیزیولوژیک:..... ۸۴
- بعد اقتصادی..... ۸۵
- بعد روانشناختی..... ۸۵
- وضعیت سالمندی در جهان..... ۸۶
- وضعیت سالمندان در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه..... ۸۷
- وضعیت سالمندی در ایران..... ۹۴
- منشور حقوق سالمندان در جهان..... ۹۶
- جایگاه سالمندان در اسلام..... ۹۸
- جایگاه سالمند در ادبیات و فرهنگ ایرانی..... ۱۰۴
- سالمندی در آینه پژوهش ها..... ۱۰۸
- پژوهش های داخلی..... ۱۰۸

۱۱۹.....	پژوهش‌های خارجی
۱۲۴.....	سالمندی در آینه نظریه‌ها
۱۲۴.....	نظریه‌های سالمندی
۱۲۴.....	نظریه‌های زیست شناختی
۱۲۵.....	نظریه‌های روانشناختی
۱۲۸.....	نظریه‌های جمعیت شناختی
۱۳۸.....	نظریه‌های جامعه شناختی
۱۵۲.....	نظریه‌های روانشناسی اجتماعی
۱۶۴.....	جمع بندی ادبیات نظری
۱۶۵.....	مدل نظری

۱۶۷.....	فصل سوم: روش شناسی
۱۶۹.....	مقدمه
۱۷۰.....	روش‌شناسی پژوهش کیفی
۱۷۴.....	جامعه آماری
۱۷۴.....	حجم نمونه
۱۷۴.....	شیوه نمونه گیری
۱۷۵.....	روش جمع آوری داده‌های کیفی
۱۷۷.....	ابزار جمع آوری داده‌های کیفی
۱۷۷.....	روش تحلیل داده‌های کیفی
۱۷۹.....	روایی ابزار تحقیق

- ۱۸۱..... روش‌شناسی پژوهش کمی (روش پیمایش)
- ۱۸۲..... کاربردهای پیمایش
- ۱۸۳..... واحد تحلیل
- ۱۸۳..... جامعه آماری
- ۱۸۳..... حجم نمونه و روش انتخاب آن
- ۱۸۳..... روش نمونه‌گیری
- ۱۸۴..... روش جمع‌آوری داده‌ها
- ۱۸۴..... روش تحریر و تحلیل داده‌ها
- ۱۸۴..... پایایی و اعتبار آزمون‌ها
- ۱۸۶..... گونه‌شناسی جایگاه سالمندان در خانواده
- ۱۸۷..... جایگاه محوری
- ۱۸۸..... جایگاه پیرامونی
- ۱۸۹..... جایگاه جاشیه‌ای
- ۱۹۰..... جایگاه گمنام (طرد شده)

فصل چهارم: یافته‌ها چه می‌گویند؟ ۱۹۱.....

- ۱۹۲..... مقدمه
- ۱۹۴..... یافته‌های حاصل از مصاحبه با سالمندان خانواده‌ها
- ۱۹۵..... مشخصات مشارکت‌کنندگان
- ۱۹۶..... حیطه‌ها، مضمون‌ها و مقوله
- ۱۹۷..... حیطه جایگاه سالمندان

۲۰۱		حیطه وضعیت سلامت سالمند
۲۰۳		حیطه نقش تلویزیون
۲۰۵		حیطه خانواده و رسانه
۲۰۷		حیطه نگهداری سالمند
۲۱۱		حیطه کاهش منزلت سالمند
۲۱۳		حیطه انتظارات سالمندی
۲۱۷		یافته‌های حاصل از مصاحبه با ساکنان سرای سالمندان
۲۱۸		مشخصات مشارکت کنندگان
۲۱۹		حیطه‌ها، مضامین و مقادیر
۲۱۹		حیطه جایگاه منزلت سالمندان
۲۲۴		حیطه نقش تلویزیون
۲۲۸		حیطه مراقبت از سالمند
۲۳۱		حیطه تنزل جایگاه اجتماعی سالمند
۲۳۴		حیطه چشم داشت‌های سالمندی
۲۳۸		تجزیه و تحلیل یافته‌های پیمایش
۲۳۸		آمارهای توصیفی
۲۴۱		توزیع فراوانی
۲۷۶		آمار استنباطی
۲۷۶		ضرایب همبستگی خنثی دو
۲۸۴		ضرایب رگرسیون دو متغیره
۲۹۸		تحلیل مسیر متغیرهای پژوهشی

فصل پنجم: جمع بندی و نتیجه گیری ۳۰۷

مقدمه ۳۰۹

خلاصه نتایج مصاحبه عمیق با سالمندان ۳۱۱

جمع بندی نتایج پیمایش ۳۲۰

انابه الگو ۳۲۱

گونه زن: طایفه اجتماعی محوری ۳۲۲

گونه سوم: جایگاه اجتماعی پیرامونی ۳۲۴

گونه سوم: جایگاه اجتماعی حاشیه ای ۳۲۵

گونه چهارم: جایگاه اجتماعی گمنام ۳۲۶

بحث و نتیجه گیری ۳۲۷

پیشنهادات تحقیق ۳۳۱

منابع و مأخذ ۳۳۵

مقدمه

کتابی که پیش روی شما قرار دارد حاصل چند سال تحقیق و پژوهش فردی تحصیل کرده و عالم در رشته جامعه شناسی است. این کتاب که به بررسی جایگاه اجتماعی سالمندان در خانواده می پردازد از چند جهت موضوعی مهم و درخور توجه است.

الف: سالمندان که چندی پیش تا پایان عمر و حتی در دوره سالخوردگی، بیماری و خانواده خود ریاست و سیادت داشتند و نه تنها فرزندان، عروس، داماد، بلکه نوادگان نیز ملزم به رعایت احترام و اطاعت محض از آنان بودند تا به تر بیماری عزت و اقتدار خود را حفظ می کردند، آرام آرام جایگاه و منزلت آنان خود را در خانواده از دست می دهند. این اثر که حاصل پژوهش متخصص ارجمند و با تجربه در زمینه سالمندان است در پاسخگویی به چند پرسش اساسی مهم و بویژه برای جامعه ما که در همه ابعاد در حال تحول و دگرگونی است و در زمینه منزلت، جایگاه و قدر سالمندان نیز دستخوش دگرگونی و تغییر شده است، می باشد.

مباحث اساسی این پژوهش عبارتند از:

- ۱- آینده نگری جمعیت سالمند؛ به این معنا که سالمندان در جامعه ما در حال افزایش هستند و در حال حاضر به حدود هشت میلیون می رسند. این جمعیت سالمند در حال تزايد چه مسئولیت هایی را برای جامعه و فرزندان ایجاد می کند؟

۲- افزایش سن جمعیت و در نتیجه رشد سالمندی پیامدهایی را برای جامعه ما در بر دارد که از هم اکنون باید به فکر چاره بود. هر چند این موضوع مسئله اصلی محقق محترم نیست.

۳- تغییر در کارکرد خانواده، در گذشته نه چندان دور یکی از وظایف اصلی خانواده نگهداری از افراد و اعضای از کار افتاده و سالمند خود بود و چون این امر تا حدی به نهادهای امروزی مانند سازمان های بازتوانی از کار افتاده واگذار شده، عملاً در یکی از مهمترین کارکردهای خانوار دگرگونی حاصل شده است.

۴- تغییر ساختار خانواده از خانواده گسترده به هسته ای موجب شده است که اعضای خانواده در مورد افراد سالمند خود کمتر احساس مسئولیت کنند.

۵- برخورد فرزندان با سالمندان مذکر و مونث چگونه است؟ کدام جنس از عزت و اقتدار بیشتری برخوردار است؟

۶- نقش رسانه های جمعی علی الخصوص تلویزیون در این امر تا کجا است.

علاوه بر پرسش های فوق که جملگی برای جامعه ما اهمیت کلیدی دارد، سرکار خانم دکتر طاهره جعفری به بررسی سابقه تاریخی سالمندی در جهان و جامعه ایران در ادوار مختلف می پردازد تا نشان دهد که شان و منزلت سالمندان چگونه و چرا متحول شده است و همانگونه که محقق محترم به خوبی نشان داده است در ادوار گذشته "پیری و سالمندی" که نمادی از خردمندی و تعقل بوده است، چگونه در حال

استحاله شدن به "موجودی مصرفی" است که آرامش زندگی را از فرزندان خود می رباید.

در اثر حاضر، پیشینه موضوع به خوبی گردآوری شده است تا هم اشراف محقق به موضوع را نشان دهد و هم از تجارب علمی دیگران بهره گرفته باشد و این که در اینجا از مطالعه آثار کسانی که در زمینه سالمندی تحقیق کرده اند فروگزاری نشده باشد.

در این کتاب از مهمترین نظریه هایی که در زمینه سالمندان وجود دارد استفاده شده است. نظیر نظریه عدم تعهد، نظریه فعالیت اجتماعی، نظریه محیط اجتماعی، نظریه تداوم، نظریه سالمندان به عنوان یک خرده فرهنگ، سالمندان به عنوان گروه اقلیت، نظریه تعاملی و نظریه تعاملات اجتماعی. همچنین از نظریه های کنش متقابل نمادی و صاحب نظران متأخر و کسانی که به عصر و زمانه های یک هستند مثل آنتونی گیدنز نیز استفاده شده است.

از دیگر نظریه هایی که در این کتاب مورد توجه قرار گرفته است عبارت است از نظریه خانواده درمانی، در نظریه خانواده درمانی، خانواده به عنوان یک سیستم در نظر گرفته شده است و درمان استراتژیک در خانواده مورد توجه قرار گرفته است، از سایر نظریه های روانشناسی اجتماعی نیز رویکرد غنی سازی ارتباطات خانواده، رویکرد روانکاوی و نیز رویکرد ارتباطات به طور کامل مورد توجه قرار گرفته است، به عبارت دیگر می توان گفت طیف گسترده ای از نظریه های

جامعه‌شناسی، ارتباطات و روانشناسی در مورد سالمندی مورد توجه قرار گرفته است.

یکی دیگر از کارهای بسیار ارزشمندی که در این اثر مورد نظر نویسنده و پژوهشگر محترم بوده است، جمع‌بندی دقیقی از ادبیات موضوع در مورد سالمندان و این که در علوم مختلف، سالمندی چگونه مطرح شده است. به عنوان مثال در علوم چون ارتباطات، زیست‌شناسی، روانشناسی، جمعیت‌شناسی، جامعه‌شناسی و روانشناسی اجتماعی. در یک نگاه کلی این علوم از یک منظر خاص به سالمندی نگاه کرده‌اند و با توجه به نگاه علوم مختلف، چارچوب و مدل نظری خودشان را با یک رویکرد علمی مورد بررسی قرار داده‌اند. چارچوب نظری مورد نظر ایشان، نظریه کاشت جاذب گینر بوده است که علاوه بر این که این نظریه را به خوبی بررسی نموده‌اند، از نحوه جریان‌سازی در این نظریه هم غافل نشده‌اند.

در مدل نظری این پژوهش که حاصل کار علمی و پیمایشی بسیار ارزشمندی است، جایگاه سالمندان با توجه به چهار محور اساسی مطرح شده است که یافته کاملاً تازه‌ای است و این تقسیم‌بندی را پیش از این کسی انجام نداده است و نتیجه تلاش و زحمات مؤلف محترم است.

این جایگاه‌ها عبارتند از: جایگاه محوری، جایگاه پیرامونی، جایگاه حاشیه‌ای و جایگاه گمنام. توجه به این مهم که چه عواملی در شکل دادن به این جایگاه‌های اجتماعی سالمندان مؤثر تر بوده است از نقاط

قوت این کار است. عواملی نظیر: میزان پرداختن رسانه ها به سالمندی، چگونگی پرداختن رسانه ها به این امر، میزان مصرف رسانه ها در خانواده، پایگاه اقتصادی اجتماعی سالمند، ویژگی های خود سالمند همچنین میزان اعتقادات و باورهای دینی و گرایش به زندگی با سالمندان در خانواده که نگاهی بسیار جامع نگر بوده است.

یک دیگر از مسائلی که در این تحقیق باید به آن توجه داشته باشیم توانمند کردن روستاها در تحقیق کیفی و کمی است که موجب تکمیل شدن این اثر و وقت هر محقق در جمع آوری داده های تحقیق شده است.

همانطور که پیش از این اشاره شد تحقیق حاضر به دو روش کمی و کیفی انجام شده است. در بخش کمی، دیدگاه ۳۸۴ نفر از خانواده های تهرانی در مورد جایگاه اجتماعی سالمندان در خانواده مورد بررسی قرار گرفته است و در بخش تحقیق کیفی با ۲۰ نفر از سالمندان ساکن در خانه سالمندان و ۳۰ نفر از سالمندان ساکن در خانواده مصاحبه های عمیق صورت گرفته است. بخش کیفی تحقیق موجب استخراج حیطه ها و مضامین بسیار جالب و جدید شده است.

در بخش مصاحبه عمیق پژوهشگر جایگاه سالمندان را در سه بخش کلی جایگاه اجتماعی جایگاه اقتصادی و جایگاه جسمی یا فیزیولوژی تقسیم بندی کرده است.

با این رویکرد که سالمندان تنها جایگاه اجتماعی در خانه ندارند و جایگاه اقتصاد و جایگاه فیزیکی آنها نیز در خانه تعیین کننده می باشد، به عنوان مثال در جایگاه اقتصادی سالمندان یا از نظر اقتصادی مستقل

هستند و خود دارای درآمد هستند یا این که از نظر اقتصادی وابسته به افراد غیر و یا فرزندان خود می باشند، از نظر جایگاه اجتماعی سالمندان یا جایگاه محوری دارند یا جایگاه پیرامونی دارند یا جایگاه حاشیه ای و یا گمنام که در خانه سالمندان به سر می برند. از نظر سلامتی نیز یا در سطح سلامت کامل یا سلامت نسبی و یا بیمار دسته بندی شده اند. این که سالمندان از نظر اقتصادی در چه جایگاهی باشند و از نظر سلامت در چه وضعیتی به سر می برند در جایگاه اجتماعی آنها تاثیر بسیار زیادی خواهد داشت. نکته دیگر قابل ذکر این است که در این اثر نقش تلویزیون در جایگاه اجتماعی سالمندان مورد بررسی قرار گرفته شده است به این شکل که برنامه های تلویزیون تا چه حد توانسته است جایگاه اجتماعی سالمندان در خانواده افزایش یا کاهش دهد.

مثلاً تلویزیون با برنامه سازی ضعیف، برنامه سازی مناسب و برنامه سازی بی ارتباط چگونه می تواند منزلت اجتماعی سالمندان را در خانواده و جامعه تغییر دهد. یا میزان برنامه سازی که به این موضوع پرداخته می شود در نوع خود قابل توجه است. از دیگر حیطه های استخراج شده از این تحقیق، نحوه نگهداری از سالمند در خانواده است که به دو دسته نگهداری سالمند در خانواده و نگهداری سالمند در سرای سالمندان تقسیم شده است، آنهایی که اعضای خانواده شان حاضر نیستند از والدین خود در منزل نگهداری کنند و آنها را به سراهای سالمندان می سپارند.